

KORTE TERUGBLIK –OMGEVINGSANALYSE VWS COVID-19

Analyseperiode: 09 januari – 23 maart 2020

Team M&A (DCo) | 5.1.2e

23 maart 2020

1. Belangrijkste conclusies mediabeeld van afgelopen week

- Na een weekend van 'volle IC's en volle stranden' is de kritiek op mensen die zich niet houden aan de adviezen tot social distancing op zijn hoogst. Mensen verwachten vandaag de aankondiging van strengere maatregelen, misschien wel van een totale lockdown.
- Het wordt als de 'week van de waarheid' gezien: de eerste effecten van de eerste maatregelen zouden te zien moeten zijn, onder meer in het aantal besmettingen en het aantal bezette IC-plekken. En: hoe snel en op welke schaal zal het land de gebeurtenissen in Noord-Brabant volgen?
- De situatie in Noord-Brabant dient daarbij als spiegel op wat de rest van het land kan verwachten: overvolle IC's, overwerkt zorgpersoneel en een ongelofelijk grote impact op de omgeving. Italië wordt steeds als schrikbeeld (en dreigmiddel) gebruikt over wat ons over enkele weken te wachten staan.
- Groepsimmunitet blijft een beladen, onbegrepen begrip. Media helpen daar niet bij en spreken van 'enkele duizenden' tot een half miljoen' doden. Centraal in de discussie de vraag: "hoeveel levens kan en mag corona van Nederland eisen?"
- Er is zeer veel aandacht voor de schaarste van beschermingsmateriaal voor zowel ziekenhuispersoneel maar ook huisartsen, ambulancediensten en zorgverleners in andere sectoren zoals de gehandicaptensector die ermee kampen. De ernst van de zaak wordt keer op keer onderschreven door de professionals; de nood is hoog. Heel veel oproepen om materiaal als mondkapjes, brillen, handschoenen en ontsmettingsmiddelen af te geven krijgen veel gehoor. Zowel particulieren als bedrijven leveren in grote getale materiaal aan.
- Duizenden geneeskundestudenten, artsen, verpleegkundigen, assistenten en andere zorgprofessionals, maar ook mensen zonder zorgachtergrond willen van betekenis zijn en melden zich overal aan.
- Als laatste ook zeer veel steun in de samenleving voor iedereen die een bijdrage levert aan de strijd tegen corona. De actie #zorgapplaus – 'een collectief dank en eerbetoen aan de mensen die Nederland draaiend houden' – is een zeer groot succes.
- Afgelopen week zijn er steeds meer specifieke zorgsectoren die de noodklok luiden: daklozen die nergens terecht kunnen; thuiszorg die zonder mondkapjes zit, en de gehandicaptensector die vindt dat alle beschermingsmiddelen naar ziekenhuizen en verpleeghuizen gaan en zij worden overgeslagen.
- De benoeming van Martin van Rijn als tijdelijk minister voor Medische Zorg is goed geland. Media noemen het een 'ongewone keuze', maar hebben veel lof voor zijn kennis, ervaring en bereidheid het Kabinet te helpen. "Een rots in de branding van het vorige Kabinet". Ook veel mooie woorden voor het Kabinet en de VVD zelf dat voor kennis, ervaring en beschikbaarheid kiest boven het eigen partijbelang.
- De vraag waarom Nederland voor een andere aanpak kiest dan omliggende landen, blijft steeds boven de markt hangen.
- Het meer persoonlijk op de voorgrond betrekken van Jaap van Dissel –"de man waar Rutte op vaart"- lokt kritische vragen uit: 'what if he's wrong?'
- Bij punt 2 + 3 een beschrijvende terugblik met het mediabeeld van het virus in het buitenland en Nederland.

2. Terugblik: het coronavirus buiten Nederland (9 januari – 27 februari)
Een 'mysterieuze' longziekte

Op 9 januari berichten media dat de 'mysterieuze' longziekte die in december opdook in de Oost-Chinese miljoenenstad Wuhan lijkt te worden veroorzaakt door een variant van het coronavirus. Op 12 januari is er in de media veel aandacht voor het eerste sterfgeval en twee dagen constateert de WHO dat beperkte besmetting van mens op mens mogelijk is.

Moeten we ons zorgen maken?

Vanaf 20 januari neemt de berichtgeving in Nederland over het Chinese coronavirus sterk toe na nieuws van twee sterfgevallen en besmettingen in drie landen. Elke nieuwe ontwikkeling wordt inmiddels breed overgenomen. Het gaat om honderden artikelen per dag. Diverse landelijke media hebben speciale dossiers opgebouwd en beginnen liveblogs. Ook in de tv-journalen en nieuwsprogramma's wordt het virus een

terugkerend item. Nieuwe sterfte- en besmettingscijfers uit China worden, evenals nieuwe besmettingen in andere landen, breed opgepakt door de media. Media stellen vragen als "kan het virus hier komen?", "moeten we ons zorgen maken?", "hoe besmettelijk is het virus?" en "kunt u nog naar China?".

Op 30 januari roept de WHO het virus uit tot een internationale bedreiging voor de volksgezondheid (PHEIC). De praktische gevolgen lijken beperkt, omdat ons land volgens het RIVM al zo veel voorbereidingen voor een ernstig scenario heeft getroffen. Nederland is wat dat betreft al in de hoogste alarmfase.

Nederlanders uit Wuhan keren terug

In het eerste weekend van februari richt de berichtgeving zich voornamelijk op de terugkeer uit Wuhan van vijftien Nederlanders en de twee Chinese partners. Media doen verslag van de reis en de aankomst in Eindhoven. Minister Bruins licht zondagmiddag bij het tv-programma Buitenhof het quarantainebeleid toe. Na het weekend is er relatief veel aandacht voor de Nederlandse 'thuisquarantaine', die verschilt van andere landen. Op social media worden regelmatig vraagtekens gezet bij het terughaal- en quarantainebeleid.

Alle grote media berichten over de terugkeer zondagavond van nog vier Nederlanders en hun twee Chinese familieleden.

Discriminatie vanwege het coronavirus

Begin februari is er steeds meer aandacht voor discriminatie van Aziatische Nederlanders vanwege het coronavirus. Minister Bruins spreekt zich hier op donderdag 6 februari in de Tweede Kamer over uit. De media-aandacht voor discriminatie bereikt een hoogtepunt rond het weekeinde van 7 en 8 februari en houdt in de dagen daarna aan. Media schrijven begin dit weekend over de ophef om het lied 'Voorkomen is beter dan Chinezen' op Radio 10. In reactie wordt zaterdag een online petitie gestart onder de naam 'We zijn geen virussen!'. De petitie is inmiddels ruim 57.000 keer ondertekend.

Zondag berichten media dat Chinese studenten in Wageningen zaterdagavond zijn opgeschrikt door teksten als 'Die Chinese' en 'Chinese Corona' in de lift van de flat waarin ze wonen. Ook is de lift besmeurd met poep en urine en is een Chinese vlag van de kamerdeur van een student gescheurd. Minister Bruins spreekt zich zondag op Twitter uit over het schokkende voorval: "Dit gedrag kan echt niet. In dit land is geen plaats voor racisme en discriminatie." De politie laat maandag weten dat er aangifte is gedaan en een onderzoek zal worden gestart.

In het weekend van 21 februari berichten veel media dat de Chinese Nederlander Cindy is mishandeld omdat zij had gevraagd of mensen wilden stoppen met het haar toezingen van het Radio 10 lied 'Voorkomen is beter dan Chinezen'. De politie is een onderzoek begonnen.

Cruiseschip Diamond Princess

Vanaf woensdag 5 februari is er veel aandacht voor het cruiseschip Diamond Princess, waar tien besmettingen zijn bevestigd. Drie Nederlanders zouden aan boord zitten, later blijken dit er vijf. Nieuwe besmettingsgevallen komen regelmatig naar buiten, waardoor het cruiseschip onder grote belangstelling blijft staan van de media. Ook Nederlandse en buitenlandse opvarenden regelmatig hun verhaal in de media. Op 20 februari mogen vier van de vijf Nederlanders het schip verlaten. Op dat moment zijn in totaal 621 van de 3.700 opvarenden besmet.

COVID-19 volgens WHO "publieke vijand nummer 1"

De WHO heeft dinsdag 11 februari de ziekte die door het coronavirus wordt veroorzaakt een naam gegeven: COVID-19. Vrijwel alle landelijke media berichten hierover. Ook andere uitspraken van de WHO worden door veel media overgenomen. Zo zou binnen anderhalf jaar een vaccin klaar kunnen zijn en noemt WHO-chef Tedros het coronavirus "publieke vijand nummer 1" en potentieel gevaarlijker dan terrorisme.

Cruiseschip de Westerdam

Dinsdag 10 en woensdag 11 februari gaat een groot deel van de media-aandacht uit naar het Nederlandse cruiseschip de Westerdam, met 91 Nederlanders aan boord. Het schip kreeg maandag toestemming om aan te meren in Thailand, maar deze toestemming werd later ingetrokken uit angst voor COVID-19. De sfeer onder de passagiers aan boord wordt wisselend beschreven. Van 'rust aan boord' (Trouw) tot 'oplopende frustratie' (AD) en 'lage moraal' (FD). In verschillende kranten komen enkele passagiers aan het woord. Zij zeggen te hopen op 'diplomatieke druk vanuit Den Haag'. Woensdag berichten media dat het cruiseschip Westerdam toestemming heeft om aan te meren in Cambodja. En donderdagochtend dat het cruiseschip in Cambodja is aangekomen.

Een deel van de passagiers is al op weg naar huis wanneer bij één Amerikaanse passagier, die al van boord was gegaan, in Maleisië het coronavirus wordt vastgesteld. Opvarenden die al weg zijn worden gealarmeerd en zij die nog aan boord zijn mogen niet meer weg. De situatie domineert samen met die van de Diamond Princess zo'n twee weken het Nederlandse coronanieuws. Op 19 februari melden media dat de laatste opvarenden het schip van Holland America Line mogen verlaten. Later berichten media nog dat de Amerikaanse vrouw volgens de Amerikaanse gezondheidsdienst CDC nooit besmet is geweest.

Het virus komt een "flinke stap dichterbij"

Na de berichtgeving over de cruiseschepen van vorige week verschuift de media-aandacht in het weekend van 22 en 23 februari naar besmettingen in andere landen dan China. Aan het begin van het weekend gaat dit vooral om de snelle toename van besmettingen in Zuid-Korea en in mindere mate Iran. Vanaf zaterdag staat de berichtgeving voor het overgrote deel in het teken van de snel toenemende besmettingen in Noord-Italië en de maatregelen die in dat verband worden genomen. Zondag wordt hier onder andere aandacht aan besteed in de avondjournalen en in Nieuwsuur. Maandagochtend schrijven Telegraaf, Trouw, Volkskrant, NRC en ND groot op de voorpagina over de uitbraak in Italië. Volgens Telegraaf is het virus een "flinke stap dichterbij".

Op de voorpagina's dinsdag overheersen de koppen over COVID-19: 'Wereld zet zich schrap voor een pandemie' (AD), 'Virus bereikt winkels' (Telegraaf), 'De draaiboeken liggen klaar voor het coronavirus' (Trouw), 'Vrees voor pandemie zet beurzen flink in het rood', 'Duizenden kerkvieringen in Italië afgelast' (RD) en 'Groeien angst voor coronavirus benadrukt beurzen wereldwijd' (FD).

Woensdag 26 februari bereikt de media-aandacht een nieuw hoogtepunt. Het virus komt nog dichterbij door een besmettingsgeval in Duitsland, vlak over de grens bij Sittard. Volgens media staat het virus in Nederland 'voor de deur'. In de politiek en in de media groeit het thema of de Nederlandse regering wel voldoende doet. Er is kritiek op (het gebrek aan) de communicatie vanuit het kabinet. CDA stelt aanvullende vragen n.a.v. de besmetting bij Sittard en wil direct 'corona-advies' van Bruins voor de mensen in de Nederlandse grensstreek.

De gezondheidssituatie in Nederland krijgt een steeds grotere rol in de media. Er is een grote vraag naar meer informatie die door veel media worden beantwoord in de vorm van Q&A's en live-uitzendingen. Regionale media berichten dat de GGD's steeds meer vragen binnenkrijgen. Ook bij VWS en RIVM is een sterke stijging van het aantal vragen via verschillende kanalen te zien. Hoewel er op dat moment nog geen sprake is van hamstergedrag, laten drogisterijketens Kruidvat en DA weten dat er de afgelopen dagen veel meer desinfecterende hand-gel en zeep wordt verkocht. In deze week is er ten slotte ook nog aandacht voor het H10 Costa Adja Palace-hotel op Tenerife, waar 23 Nederlanders samen met zo'n duizend andere mensen de komende twee weken in quarantaine zitten.

3. Terugblik: het coronavirus ook in Nederland (27 februari – 14 maart)

Eerste besmettingen in Nederland; Wie? Waar? En hoeveel?

Op 27 februari maakt minister Bruins de eerste besmetting in Nederland bekend tijdens rechtstreekse tv-uitzending 'Het coronavirus: feiten en fabels' op NPO 1. 'Het briefje' dat hij tijdens de uitzending in zijn handen gedrukt krijgt, wordt vervolgens uitvoerig besproken in de media; was het toeval of vooropgezet? Premier Rutte reageert via Twitter en spreekt zijn waardering uit naar de professionals; "Het is van belang dat we hun adviezen blijven volgen." In de daaropvolgende dagen overheersen de Nederlandse besmettingen de media. De identiteiten van de eerste besmette personen zijn in de eigen regio al snel bekend. Met name over de allereerste besmette personen uit Loon op Zand en Amsterdam komen veel details naar buiten. De eerste groepjes personen die besmet raken zijn vaak recent in Lombardije geweest (vaak gezinnen op skivakantie) en/of hebben carnaval gevierd in Tilburg. Met berichtgeving over de besmetting van een gezin met jonge kinderen uit Amsterdam, ontstaat op verschillende scholen en kinderopvangcentra in de Amsterdamse wijk IJburg onrust over het wel/niet open houden van de betreffende locaties en het wel/niet binnen houden van andere kinderen. Media halen verhaal op de stoep en peilen hoe ongerust de ouders precies zijn.

Nieuwe adviezen voor Brabanders wegens besmette 'thuisblijvers' – maatregelen organisaties op eigen initiatief

Op 1 maart brengt minister Bruins in het RIVM nieuwe adviezen naar buiten voor Brabant ('blijf thuis bij milde klachten'). De persconferentie wordt negatief ontvangen; het geluid was van slechte kwaliteit en advies

verwarrend. Na het nieuwe RIVM-advies in Brabant hebben huisartsen het 'drukker dan ooit' en worden zij 'gek gebeld'. Ze merken dat mensen met gezondheidskrachten twijfelen wat ze moeten doen en dan toch maar contact opnemen voor de zekerheid. Het advies komt in een onrustig weekend, met nog twee andere regionale persconferenties op dezelfde dag en verschillende berichten over besmettingen in nieuwe regio's. Uit berichten in de media en op social media blijkt dat Nederlanders zelf steeds meer maatregelen nemen. Er circuleren foto's van lege schappen waar normaal zeep en handgel staat. Op steeds meer plaatsen (zoals bij tandartsen en apothekers) verschijnen briefjes met aankondigingen om geen handen meer te schudden of dat mondkapjes op zijn. Er zou 'paniek' bestaan onder tandartsen vanwege een tekort aan mondkapjes, kronen en bruggen. Daags na het nieuwe advies aan Brabant (2 maart), berichten media dat een 'nieuwe' fase is aangebroken nu nieuwe besmettingen geen link hebben met coronagebieden. Media peilen de 'sfeer in het land' en dan met name over plekken waar besmettingen bekend zijn. Men lijkt er nuchter onder te blijven. Er wordt niet gesproken over paniek of onrust, behalve als het over de groep ouderen of mensen met een zwakke gezondheid gaat. De vraag naar zeep en handgel is dan zo hard gestegen dat Nederlandse winkelketens maatregelen nemen. Diverse bedrijven, scholen en andere organisaties nemen 'rigoureuze maatregelen' die verder gaan dan wat het RIVM nodig acht (zoals geen handen schudden). Werkgevers, met name internationale bedrijven, voelen zich verantwoordelijk. Uit mediaberichten blijkt dat mensen die zich willen laten testen tegen een muur aan lopen. Enquête NU'91: verpleegkundigen maken zich zorgen maken over tekorten van beschermende middelen.

Eerste coronadode in Nederland - Nederland blijft vooralsnog nuchter

Op 6 maart wordt de eerste coronadode in Nederland bekend gemaakt. Dat wordt neergezet als een momentum en media leiden nieuwsberichten dan ook in met: "Nu de eerste Nederlandse dode is gevallen..." Na het eerste sterfgeval wordt de berichtgeving op steeds meer verschillende plekken naar buiten gebracht. Er is aandacht in de bijlagen van weekendkranten en regionale media doen steeds intensiever verslag. Ruim een week na de eerste besmetting in Nederland wordt de balans opgemaakt; hoe gaan wij Nederlanders om met de coronauitbraak? Nuchter, lijkt dan het antwoord. Volgens premier Rutte en enkele hoogleraren past dat bij onze nationale identiteit. We zouden zelfs trots zijn op onze Nederlandse aanpak; Een gezamenlijk probleem lossen we gezamenlijk op'. In het wekelijkse gesprek met de premier op NPO1 geeft Rutte presentator Ron Fresen een stevige handdruk; 'Dat kan gewoon nog'.

Italiaanse horrorverhalen schetsen beeld voor mogelijke druk op Nederlandse zorg

Op 8 maart worden Italiaanse 'horrorverhalen' steeds dominanter. Er is dan naar verhouding veel aandacht voor de nijpende situatie aldaar. Een dag later wordt er in de media opvallend veel gespeculeerd door virologen en microbiologen over wat ons te wachten staat.

De stand van 'onze' zorg blijft ondertussen onderwerp van gesprek. Zorginstellingen nemen maatregelen zoals het afgelasten van bijeenkomsten met publiek. Sommige huisartsen willen meer testen dan is toegestaan. Zij vinden de richtlijnen van het RIVM te streng. NU'91 stelt dat het RIVM-advies voor Brabant veel vragen oproept en tot veel onduidelijkheid leidt. Twee dagen later (11 maart) is er veel aandacht voor de toenemende druk op de (Brabantse) zorg. Uit verschillende hoeken in de Nederlandse samenleving klinkt de boodschap dat we niet langer kunnen spreken van 'een griepje' en dat we het virus kunnen bagatelliseren als opgeblazen 'flauwekul'. Onder het grote publiek en verschillende experts leeft in de media en op social media de toenemende vraag of Nederland wel genoeg doet, vooral in vergelijking met maatregelen door andere landen ('...hier schudden we alleen geen handen') Sinds de verscherpte maatregelen in Brabant wordt er dan continu bericht over nieuwe maatregelen en evenementen die worden afgelast.

Nieuw pakket aan vergaande maatregelen ('Nederland werkt thuis') – Corona gesprek van de dag

Op 12 maart kondigt het kabinet nieuwe verder gaande maatregelen aan, waarmee de media-aandacht een nieuw hoogtepunt bereikt. Daags na de aankondiging lijken mensen gehoor te geven aan de oproep om zoveel mogelijk thuis te werken. Op grote stations is het rustiger dan normaal en op de snelwegen staan nagenoeg geen files. Vanuit (social) media komen signalen over het hamsteren van toiletpapier en medicijnen als paracetamol. Dat weekend is corona hét onderwerp van gesprek. De vraag of we dezelfde kant opgaan als Italië hangt daarbij constant boven de markt. Op social media bieden mensen hulp aan (#coronahulp). Ondertussen staan huisartsen in Midden-Brabant onder zware druk. Ziekenhuizen komen met allerlei maatregelen vanwege het stijgend aantal patiënten en spreken daarbij in Brabant van 'code rood'.